

Π.3.2.1 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες,
σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε
30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

Α΄ Λυκείου

Θεματική ενότητα:

Ξενοφώντας, «Ελληνικά», Β. 2.1 - 4

Τίτλος:

«Νικητές και ηττημένοι»

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Θεσσαλονίκη 2012

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνοι υπο-ομάδας εργασίας αρχαίας ελληνικής γλώσσας δευτεροβάθμιας: Λάμπρος Πόλκας, Κοσμάς Τουλούμης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Νικητές και ηττημένοι

Δημιουργός

Παναγιώτης Καραμανώλης

Διδακτικό αντικείμενο

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

(Προτεινόμενη) Τάξη

Α΄ Λυκείου

Χρονολογία

Οκτώβριος 2012

Διδακτική/Θεματική Ενότητα

Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι: Ξενοφώντας, «Ελληνικά» Β. 2. 1-4

Διαθεματικό

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

I. Φιλολογικής Ζώνης

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

Νεοελληνική Γλώσσα

Νεοελληνική Λογοτεχνία

II. Άλλα γνωστικά αντικείμενα

Εικαστικά

Ιστορία

Πολιτική και Δίκαιο

Χρονική διάρκεια

± 6 διδακτικές ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: Wiki του μαθήματος (xenophon.pbworks.com).

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι αρκετά εξοικειωμένος με τις ΤΠΕ, ώστε να μπορεί να δημιουργήσει τον ψηφιακό χώρο εργασίας των μαθητών και να χειρίζεται με επάρκεια τα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα. Η σχολική μονάδα πρέπει να διαθέτει εργαστήριο υπολογιστών με τουλάχιστον δεκαπέντε τερματικά. Αν δεν επαρκούν τα τερματικά του σχολείου, μπορούν οι μαθητές να φέρνουν φορητούς Η/Υ από το σπίτι. Τέλος, οι μαθητές είναι απαραίτητο να μπορούν να χειρίζονται προγράμματα επεξεργασίας κειμένου και λογισμικά παρουσίασης, ενώ καλό είναι ορισμένοι από αυτούς να έχουν δεξιότητες δημιουργίας βίντεο. Όλοι οι μαθητές πρέπει να διαθέτουν σύνδεση με το διαδίκτυο στο σπίτι τους.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο είναι πρόταση διδασκαλίας.

Το σενάριο στηρίζεται

—

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ / ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το σενάριο αναφέρεται σε όσα ακολούθησαν μετά την ήττα των Αθηναίων στους Αιγός ποταμούς. Η συγκεκριμένη ενότητα χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο, ο Ξενοφών περιγράφει τις κινήσεις του Λυσάνδρου που θα του επιτρέψουν να καταλάβει ευκολότερα την Αθήνα και στο δεύτερο, ένα από τα πιο γνωστά και

δραματικά αποσπάσματα της αρχαίας γραμματείας, γίνεται λόγος για την αναγγελία της είδησης της συμφοράς από την Πάραλο και την αντίδραση των Αθηναίων. Με αφορμή το κείμενο, προτείνονται δραστηριότητες που σχετίζονται τόσο με τη γλώσσα και την αφήγηση, όσο και με την καλλιέργεια ιστορικής και κριτικής σκέψης. Εκμεταλλευόμενοι τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών, οι μαθητές μπορούν να πραγματευτούν, συνεργαζόμενοι σε ομάδες, ποικιλία θεμάτων, να αποκτήσουν γνώσεις αλλά και να δημιουργήσουν το δικό τους υλικό.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Σύμφωνα με το [Πρόγραμμα Σπουδών](#) της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας Α΄ Λυκείου (Γ2/70001/21-6-2011), «τα αρχαία ελληνικά, όπως και όλα τα άλλα γνωστικά αντικείμενα, μπορούν να έχουν θέση σε ένα σύγχρονο πρόγραμμα σπουδών, αρκεί να μετακινηθεί το κέντρο βάρους της διδασκαλίας από την παροχή γνώσεων στην ενεργητική - κριτική μάθηση, από την παθητική απομνημόνευση γνώσεων στην ανάπτυξη ικανοτήτων για αποτελεσματική διαχείριση της γνώσης. Η εφαρμογή ενός αντίστοιχου μοντέλου γραμματισμού στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών συνεπάγεται την ενθάρρυνση ποικίλων παραμέτρων: τη συνεξέταση σημείων της αρχαίας ελληνικής με τη νέα ελληνική γλώσσα· τη δημιουργική σύνδεση αρχαίου και σύγχρονου κόσμου· τη μελέτη της ανθρώπινης εμπειρίας και την πολύπλευρη ευαισθητοποίηση του μαθητή ως προς το γνωστικό αντικείμενο.

Σε αυτή την περίπτωση θα αναζητηθεί μια νέα λογική διδακτικής και παιδαγωγικής προσέγγισης του μαθήματος, η οποία θα διευκολύνει:

- την ανάπτυξη δεξιοτήτων για την αναζήτηση πληροφοριών·
- την κριτική επεξεργασία και συνθετική παρουσίαση των δεδομένων που συλλέγονται·
- τη χρήση πολυτροπικών κειμένων και ποικίλων σημειωτικών πόρων·
- την πραγμάτευση ενός θέματος από διαφορετικές οπτικές γωνίες·

- τον πειραματισμό κατά το γράψιμο και την παραστατικότητα στην παρουσίαση·
- τη συνεργατική μάθηση και την ανάπτυξη πρωτοβουλιών εντός της ομάδας.

Με αυτούς τους όρους το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών μπορεί να επιτρέψει: τη συστηματική ανασκαφή και ανασυγκρότηση του παρελθόντος· τον παραλληλισμό του παρελθόντος με το παρόν και την προετοιμασία των μαθητών για την, ιστορικά προσδιορισμένη, ένταξή τους στο μέλλον. Οι μαθητές δεν θα γνωρίσουν απλώς τα δημιουργήματα ενός πολιτισμού που συνέβαλε στη θεμελίωση του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού και στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του· θα διδαχθούν συγκεκριμένους τρόπους διερευνητικής προσέγγισης και κριτικής διαχείρισης της γνώσης, προκειμένου να μπορούν αντίστοιχα να τους χρησιμοποιήσουν αποδοτικά στη ζωή τους».

Στο πλαίσιο αυτών των στόχων του Αναλυτικού Προγράμματος, προτείνουμε τις δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στο συγκεκριμένο σενάριο διδασκαλίας.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Επιδιώκεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να αναγνωρίσουν τις πολιτικές συνέπειες της στρατιωτικής κυριαρχίας.
- Να αποτιμήσουν τη συμπεριφορά στους αιχμαλώτους πολέμου διαχρονικά.
- Να διαπιστώσουν την εφαρμογή της άποψης «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα».
- Να κατανοήσουν πώς λειτουργεί στη συγκεκριμένη περίπτωση και γενικότερα στο σχήμα «ύβρις - τίσις».
- Να εκτιμήσουν την αξία της συλλογικής ενεργοποίησης σε κρίσιμες περιστάσεις.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Επιδιώκεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να διακρίνουν τη δομή της αφήγησης.

- Να ερμηνεύουν την εναλλαγή παρατατικού και αορίστου.
- Να αντιλαμβάνονται το σημασιολογικό εύρος των λέξεων που δηλώνουν ψυχικό πάθος στην αρχαία και στη νέα ελληνική γλώσσα και να κατανοούν την πολυσημία τους συγχρονικά και διαχρονικά.

Γραμματισμοί

Επιδιώκεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να μεταφράσουν αρχαίο κείμενο, να προσεγγίσουν μεταφραστικές εκδοχές του ίδιου κειμένου και να εκφράσουν τις απόψεις τους για αυτές.
- Να προσεγγίσουν ιστοριογραφικά κείμενα γραμμένα για τα ίδια γεγονότα και να διακρίνουν τις οπτικές των ιστορικών, ασκώντας την κριτική τους σκέψη.
- Να αναγνωρίσουν χαρακτηριστικά κειμενικών ειδών και να συνθέσουν κείμενα που εντάσσονται σε δεδομένο επικοινωνιακό πλαίσιο.
- Να προβληματιστούν σχετικά με τα ηθικά ζητήματα που τίθενται από τα κείμενα.

Διδακτικές πρακτικές

Στο σενάριο χρησιμοποιούνται πολλές διδακτικές πηγές και γίνεται προσπάθεια να αναπτυχθούν διαθεματικές προσεγγίσεις σε ένα ελκυστικό μαθησιακό περιβάλλον. Οι μαθητές θα διατυπώσουν, θα πραγματευτούν και θα διερευνήσουν τις ιδέες και τις σκέψεις τους και θα εργαστούν σε ποικίλες ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες. Θα ασκηθούν στην έκφραση και στην παρουσίαση των εργασιών τους με διάφορους τρόπους, θα συζητήσουν μεταξύ τους και με το σύνολο της τάξης και θα αναπτύξουν μεταγνωστικές ικανότητες.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Τα αποσπάσματα από τα «Ελληνικά» του Ξενοφώντα, που διδάσκονται κατά το πρώτο τετράμηνο της Α΄ τάξης του Λυκείου, θεωρείται ότι προσφέρονται για μελέτη και εξοικείωση των μαθητών με πιο ολοκληρωμένα κείμενα της αρχαίας

γραμματείας, που δεν έχουν συναντήσει στο γυμνάσιο. Επειδή, όμως, πολύ συχνά, ακόμη και τα κείμενα που οι ειδικοί πιστεύουν ότι θα κινητοποιήσουν και θα συγκινήσουν τους μαθητές καταλήγουν να περνούν απαρατήρητα και «ανεκμετάλλευτα», προτείνουμε τις δραστηριότητες του σεναρίου αυτού, που, κατά τη γνώμη μας, θα εμπλουτίσουν πολλαπλώς τη διδασκαλία και θα καλλιεργήσουν μια σειρά από δεξιότητες στους μαθητές μας.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Από όσα αναφέρονται παραπάνω, είναι εμφανής η σχέση της διδακτικής αυτής πρότασης, των δραστηριοτήτων και των στόχων της με το Πρόγραμμα Σπουδών και, γενικότερα, με τα ισχύοντα στο σχολείο.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Μέσω της αξιοποίησης των ΤΠΕ οι μαθητές / μαθήτριες:

- Συνεργάζονται για την παραγωγή κειμενικού και άλλου ψηφιακού υλικού.
- Διαβάζουν τις απόψεις των συμμαθητών τους, τις σχολιάζουν και καταλήγουν σε συμπεράσματα.
- Παρακολουθούν βίντεο.
- Μεταφράζουν από κοινού αρχαίο κείμενο στη νέα ελληνική και συγκρίνουν τις μεταφράσεις τους με εκείνες δόκιμων μεταφραστών.
- Έρχονται σε επαφή και αξιοποιούν δημιουργικά κείμενα διαφόρων ειδών.
- Εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες της σύγχρονης τεχνολογίας.
- Καλλιεργούν τον πληροφορικό και κριτικό γραμματισμό.

Κείμενα

Κείμενα σχολικών εγχειριδίων

Ρητορικά Κείμενα Β΄ Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης: [Εισαγωγή](#).

Κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

«Θουκυδίδου Ιστορία» I–IV. 1962. Πρόλογος, μετάφραση, σχόλια: Ε. Λαμπρίδη, εισαγωγή: Ι. Θ. Κακριδής. Αθήνα: Γκοβόστης.

[Ξενοφώντος, «Ελληνικά» 2. 2. 1 - 2. 2. 23](#). Στο *Xenophontis opera omnia*, vol. I-V. 1900-1921. Ed. E. C. Marchant. Oxford, Clarendon Press [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα].

Πλούταρχος, [«Λύσανδρος», 13. 2 - 5](#). Στο *Plutarch's Lives*. 1916. Engl. translation by Bernadotte Perrin Cambridge, MA: Harvard University Press – London: William Heinemann Ltd [Perseus Digital Library: Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Περσέα].

Ρίτσος, Γ. 2000. *Ποιητική Ανθολογία*, επιμ. Χ. Προκοπάκη, Αθήνα: Κέδρος.

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Λογισμικά

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «Ιστορία Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου»: *Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944: [Οι κυβερνήσεις των Κουίσλινγκς](#)* [πηγή: Τεχνική Στήριξη Πληροφοριακών Συστημάτων Σχολικών Μονάδων – Διεύθυνση Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας του ΙΤΥΕ].

Βίντεο

[«Πέρσες»](#) του Αισχύλου, Εθνικό Θέατρο 1999, μετάφραση: Π. Μουλλάς, σκηνοθεσία: Λ. Βογιατζής [πηγή: Ψηφιοποιημένο Αρχείο Εθνικού Θεάτρου]

[Τα Μακρά Τείχη](#): βίντεο της Δ΄ τάξης του 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πειραιά (2012) [πηγή: YouTube].

Τραγούδια

[«Μετά την ήττα»](#) του Γ. Ρίτσου, μουσική Δ. Μούτσης από τον δίσκο *Τετραλογία* (1975): Καβάφης, Καρυωτάκης, Ρίτσος, Σεφέρης/ τραγουδούν: Μανώλης Μητσιάς, Αλκηστις Πρωτοψάλτη και Χρήστος Λεττονός, Minos-EMI [πηγή: YouTube].

Ιστοσελίδες

Ανώνυμος, [«Εν αναμονή της μητέρας των μαχών στο Χαλέπι»](#), ηλεκτρονική εφημερίδα «Athens Voice», 27/07/2012.

Βραδέλης, Σ. [«Οι Έλληνες Κουίσλινγκ»](#), εφημ. «Τα Νέα», 31/10/2007 [πηγή: «Βασικός Μέτοχος»: Ιστολόγιο]

Ελληνική Βικιπαίδεια: [Βίνγκουν Κουίσλιγκ](#) [Ελεύθερη Διαδικτυακή Εγκυκλοπαίδεια]

Ελληνική Βικιπαίδεια: [Γεώργιος Τσολάκογλου](#) [Ελεύθερη Διαδικτυακή Εγκυκλοπαίδεια]

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα [Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας]:

-Θεωρία και Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας - Γένη και Είδη του Λόγου: Περικλής Πολίτης, [Αφήγηση](#).

-Παράλληλη αναζήτηση στα [Ηλεκτρονικά Λεξικά](#)

Σπηλιωτόπουλος, Β. Ξ. [«Η πορεία μιας προδοσίας»](#), εφημ. «Το Βήμα», 23/10/2005.

Τιβέριος, Μ. Α. [«Τα Μεγάλα Διονύσια της αθηναϊκής υπερδύναμης»](#), εφημ. «Το Βήμα», 23/03/2003.

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Α΄ Φάση (1^η διδακτική ώρα):

Οι δραστηριότητες όλων των διδακτικών ωρών πραγματοποιούνται στο εργαστήριο υπολογιστών. Οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες και ανοίγουν την ιστοσελίδα που περιέχει το [κειμένο](#) της ενότητας και ο καθηγητής διαβάζει τις παραγράφους 1-2. Στη συνέχεια, ανοίγουν ένα αρχείο που περιέχει χάρτη της περιοχής του Ελλησπόντου με τις πόλεις που υπήρχαν κατά την περίοδο της κλασικής αρχαιότητας. Ενώ ο καθηγητής ξαναδιαβάζει την πρώτη περίοδο του κειμένου, οι μαθητές εντοπίζουν τις πόλεις για τις οποίες γίνεται λόγος, ώστε να κατανοήσουν την πλεύση του Λυσάνδρου από τη Λάμψακο προς το Βυζάντιο και την Καλχηδόνα.

Ο καθηγητής καλεί τις ομάδες να ανοίξουν το αρχείο που περιλαμβάνει τις παραγράφους 1-2 του κειμένου χωρισμένες «κατά τα κώλα» τους, καθώς και σύντομο λεξιλόγιο, και ζητά να μεταφράσουν συνεργατικά το κείμενο στη νέα ελληνική και να γράψουν τη μετάφρασή τους. Τονίζεται στους μαθητές ότι μπορούν να κάνουν τις δικές τους επιλογές στη μετάφραση/απόδοση του κειμένου και ότι δε θα πρέπει να αισθάνονται δεσμευμένοι, αλλά ελεύθεροι να αποδώσουν το κείμενο, όπως πιστεύουν καλύτερα.

Ακολουθεί το αρχείο που δίνεται στους μαθητές:

Ἐπεὶ δὲ (ὁ Λύσανδρος) **κατεστήσατο** τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ, (χρονική πρόταση)

ἔπλει ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ Καλχηδόνα.

οἱ δὲ (κάτοικοι τῶν πόλεων) **ὑπεδέχοντο** αὐτόν,

ἀφέντες (χρον. μτχ.) τοὺς φρουροὺς τῶν Ἀθηναίων

ὑποσπόνδους (επιρρ. κ/νο: *μετά από συμφωνία*).

οἱ δὲ προδόντες τὸ Βυζάντιον Ἀλκιβιάδῃ

τότε μὲν **ἔφυγον** εἰς τὸν Πόντον,

ἕστερον δ' εἰς Ἀθήνας

καὶ **ἐγένοντο** Ἀθηναῖοι.

Λύσανδρος δὲ **ἀπέπεμπεν** εἰς τὰς Ἀθήνας τοὺς τε φρουροὺς τῶν Ἀθηναίων

καὶ εἴ τινα ἄλλον Ἀθηναῖον **ἴδοι** που

(υποθ. πρόταση),

διδοὺς (τροπ. μτχ.) ἀσφάλειαν μόνον (τοις) πλέουσιν ἐκεῖσε,

ἄλλοθι δ' οὐ,

είδως (αιτιολ. μτχ.) ότι θάπτον ἔσσεσθαι ἔνδειαν τῶν ἐπιτηδείων

(ειδική πρόταση, αντικείμενο μετοχής)

ὄσῳ ἂν πλείους συλλεγῶσιν εἰς τὸ ἄστυ καὶ τὸν Πειραιᾶ (αναφ/υποθ. πρόταση).

Καταλιπὼν δὲ Σθενέλαον Λάκωνα ἀρμοστήν (κ/νο) Βυζαντίου καὶ Καλχηδόνας,

αὐτὸς ἀποπλεύσας εἰς Λάμψακον ἐπεσκεύαζεν τὰς
ναῦς.

Λεξιλόγιο

κατεστήσατο: γ' εν. ορ. αορίστου του ρ. καθίσταμαι (τὰ πράγματα) = ρυθμίζω την κατάσταση.

ἀφέντες: μτχ. αορίστου β' του ρ. ἀφίημι = αφήνω

ὑπόσπονδος: προστατευόμενος από επίσημη συμφωνία

διδούς: μτχ. ενεστώτα του ρ. δίδωμι = δίνω, παρέχω

ἐκεῖσε: προς τα εκεί

είδως: μτχ. ενεστώτα του ρ. οἶδα = γνωρίζω, ξέρω

ἔνδεια: ἔλλειψη, στέρηση

ἀρμοστής: διοικητής.

Οι μεταφραστικές απόπειρες των μαθητῶν διαβάζονται στην τάξη και στη συνέχεια κάθε ομάδα ανοίγει παρακάτω Φύλλο Εργασίας, κοινό για όλες τις ομάδες:

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Φύλλο Εργασίας (κοινό για όλες τις ομάδες)

1. *ἔπλει, ὑπεδέχοντο, ἀπέπεμπεν, ἐπεσκεύαζεν*: σε ποιο χρόνο καταγράφονται οι βασικές ενέργειες του Λυσάνδρου και ποια αίσθηση δίνεται για αυτές με τον χρόνο αυτόν;
2. *κατεστήσατο, ἀφέντες, ἔφυγον, ἐγένοντο, ἴδοι, καταλιπών*: σε ποιο χρόνο βρίσκονται αυτοί οι ρηματικοί τύποι και τι είδους γεγονότα, όσον αφορά τη χρονική βαθμίδα και διάρκεια, δηλώνονται με αυτόν τον χρόνο;
3. Σε ποιες μη στρατιωτικές ενέργειες προβαίνει ο Λύσανδρος και τι αποδεικνύουν αυτές για τον ρόλο των στρατηγών στην αρχαιότητα και για τις συνέπειες μιας πολεμικής νίκης στην ευρύτερη περιοχή;
4. Σύμφωνα με τους μελετητές, με την εναλλαγή των δύο παρελθοντικών χρόνων ο ιστορικός αναδεικνύει τον βασικό στόχο του Λυσάνδρου. Ποιος είναι αυτός και ποιον τρόπο χρησιμοποιεί κυρίως ο Λύσανδρος για να τον πετύχει; Πώς κρίνετε τη χρήση του συγκεκριμένου τρόπου;

Οι απαντήσεις των ομάδων διαβάζονται στην ολομέλεια της τάξης. Δίνεται, επίσης, η εξής άσκηση για το σπίτι:

Άσκηση

Η παρακάτω εικόνα δημιουργήθηκε, για να σχολιάσει τη φράση: «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα»:

- α) Πιστεύετε ότι ο δημιουργός της αντιμετωπίζει θετικά ή αρνητικά τη συγκεκριμένη άποψη; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
- β) Αναζητήστε την προέλευση της φράσης, σκεφτείτε και γράψτε περιπτώσεις στις οποίες, κατά τη γνώμη σας, ισχύει;

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Β' Φάση (2^η διδακτική ώρα)

Οι ομάδες των μαθητών ανοίγουν και πάλι την ιστοσελίδα της Πύλης και έχουν μπροστά τους το [κείμενο](#) των παραγράφων 1-2. Ως αφορμή ο καθηγητής ρωτάει τους μαθητές σχετικά με τις κινήσεις και τον κύριο στόχο του Λυσάνδρου, την τύχη των Αθηναίων αιχμαλώτων και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει τον Σπαρτιάτη στρατηγό ο Ξενοφών.

Στη συνέχεια, οι μαθητές ανοίγουν το παρακάτω Φύλλο Εργασίας:

Φύλλο εργασίας

1. Διαβάστε από τη μετάφραση που σας δίνεται το απόσπασμα από τον [«Λύσανδρο», 13. 2 - 5](#) του Πλουτάρχου, που αναφέρεται στα γεγονότα που μελετούμε. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στο απόσπασμα αυτό και το κείμενο από τα «Ελληνικά» του Ξενοφώντα, ως προς το περιεχόμενο, την παρουσίαση της δράσης του Λυσάνδρου αλλά και το ίδιο το ιστορικό πρόσωπο του Σπαρτιάτη στρατηγού;

Ύστερ' απ' αυτά ο Λύσανδρος πλέοντας προς τις διάφορες πόλεις, όσους Αθηναίους συναντούσε τους διέταζε να φύγουν και να πάνε όλοι στην Αθήνα, γιατί όσους συλλάμβανε έξω από την πόλη θα τους έσφαζε όλους και δεν θα λυπόταν κανέναν. Αυτά τα έκανε και προσπαθούσε να τους συγκεντρώσει όλους στην πόλη, γιατί ήθελε να λείμουν γρήγορα τα τρόφιμα μέσα σ' αυτήν και να πέσει πείνα, για να μην αντιμετωπίσουν με υπομονή την πολιορκία και τον δυσκολέψουν. Αφού κατέλυσε τις δημοκρατίες και τα άλλα πολιτεύματα, τοποθέτησε σε κάθε πόλη ένα Λακεδαιμόνιο διοικητή και δέκα άρχοντες, μέλη των πολιτικών ομάδων που συγκρότησε ο ίδιος. Κάνοντας αυτά και στις εχθρικές και στις συμμαχικές πόλεις, έπλεε αργά προετοιμάζοντας κατά κάποιο τρόπο για τον εαυτό του την ηγεμονία της Ελλάδας. Γιατί δεν τοποθετούσε ως άρχοντες ούτε τους άριστους ούτε τους πιο πλούσιους, αλλά χαρίζοντας την εξουσία στους φίλους του και σ' όσους τον φιλοξενούσαν και δίνοντας σ'

αυτούς το δικαίωμα να τιμώνται και να τιμωρούν και παραβρισκόμενος ο ίδιος σε πολλές σφαγές και καταδιώκοντας μαζί με τους φίλους του τους εχθρούς τους, έδινε στους Έλληνες πολύ σκληρό δείγμα της εξουσίας των Λακεδαιμονίων. Ως και ο κωμικός Θεόπομπος γελοιοποιεί τους Λακεδαιμονίους παρομοιάζοντάς τους με τις ταβερνιάρισσες, επειδή πρώτα έδωσαν στους Έλληνες να δοκιμάσουν το γλυκύτερο ποτό της ελευθερίας κι έπειτα τους πότισαν ξύδι. Το γεύμα γινόταν αμέσως δύσπεπτο και πικρό, γιατί ούτε τους δήμους άφηνε ο Λύσανδρος κυρίους των πραγμάτων, και παρέδιδε τις πόλεις στους πιο θρασεείς και εριστικούς ολιγαρχικούς. (μετάφραση: Π. Καραμανώλης)

2. Σύμφωνα με το κείμενο, ο Λύσανδρος εγκατέστησε δικούς του ανθρώπους στις πόλεις που κατέκτησε. Αυτή η πρακτική συνεχίζεται ως τις μέρες μας. Στις παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις θα βρείτε πληροφορίες για τις κυβερνήσεις Κουίσλινγκ, που επέβαλαν οι Ναζί στις κατακτημένες χώρες κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Αφού τις μελετήσετε, συνθέστε μια σύντομη παρουσίαση για αυτές:

[Η πορεία μιας προδοσίας, Βίντκουν Κουίσλινγκ, Οι Έλληνες Κουίσλινγκ, Γεώργιος Τσολάκογλου, Οι κυβερνήσεις των Κουίσλινγκς.](#)

3. Οι Αθηναίοι αιχμάλωτοι αφήνονται ελεύθεροι μετά από επίσημη συμφωνία («υπόσπονδου»). Συχνά, ωστόσο, τα δικαιώματα των αιχμαλώτων πολέμου παραβιάζονται. Στον φάκελο BOTERO θα βρείτε πίνακες του Κολομβιανού ζωγράφου Φερνάντο Μποτέρο, που δημιουργήθηκαν με αφορμή την παραβίαση των δικαιωμάτων των αιχμαλώτων στον πόλεμο ΗΠΑ – Ιράκ το 2003. Συνθέστε μια παρουσίαση σχολιάζοντας τους πίνακες.

Γ' Φάση (3^η διδακτική ώρα)

Επαναλαμβάνεται η διαδικασία της 1^{ης} διδακτικής ώρας, όσον αφορά την προσέγγιση και τη μετάφραση των παραγράφων 3-4 του κειμένου. Το αρχείο που θα βοηθήσει τους μαθητές περιλαμβάνει τα εξής:

Τῆς Παράλου ἀφικομένης (γεν. ἀπόλ., χρ. μτχ.) ἐν ταῖς Ἀθήναις νυκτός (γεν. του χρόνου)

ἐλέγετο ἢ συμφορά

καὶ οἰμωγὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν διῆκεν εἰς ἄστν

παραγγέλων (τὴν συμφορὰν) ὁ ἕτερος τῶ ἑτέρω·

ὥστε οὐδεὶς ἐκοιμήθη ἐκείνης τῆς νυκτός,

πενθοῦντες (αιτιολ. μτχ.) οὐ μόνον τοὺς ἀπολωλότας

ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἔτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς

νομίζοντες (αιτιολ. μτχ.) πείσεσθαι

οἷα ἐποίησαν,

Μηλίους ὄντας ἀποίκους Λακεδαιμονίων,

κρατήσαντες (χρον. μτχ.) πολιορκία,

καὶ Ἰστιαίας

καὶ Σκιωναίους

καὶ Τορωναίους

καὶ Αἰγινήτας

καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν Ἑλλήνων.

(η αναφ./ονομ. πρόταση: αντικείμενο του πείσεσθαι).

Τῆ δ' ὕστεραία ἐποίησαν ἐκκλησίαν

ἐν ἧ ἔδοξε

ἀποχῶσαι τοὺς λιμένας πλὴν ἑνὸς

καὶ εὐτρεπίζειν τὰ τεῖχη

καὶ ἐφιστάναι φυλακὰς

καὶ παρασκευάζειν τὴν πόλιν πάντα

τᾶλλα

ὡς εἰς πολιορκίαν.

Λεξιλόγιο

οἰμωγή: γοερός θρήνος (με βογκητά)

διῆκε: γ' εν. οριστ. παρατατικού του ρ. διήκω= φθάνω από...ως...

οἱ ἀπολωλότες: οἱ χαμένοι, οἱ νεκροί

πείσεσθαι: απαρ. μέλλοντα του ρ. πάσχω

κρατήσαντες: μτχ. αορίστου του ρ. κρατέω-ῶ= νικώ

ἔδοξε (τοῖς Ἀθηναίοις): οἱ Ἀθηναῖοι αποφάσισαν

ἀποχῶσαι: απαρ. αορίστου του ρ. ἀποχώννυμι= φράζω με χῶμα

εὐτρεπίζω: διορθώνω, επισκευάζω

ἐφιστάναι: απαρ. ενεστώτα του ρ. ἐφίστημι= τοποθετώ

φυλακή: φρουρά

Στη συνέχεια, οἱ μαθητές ασχολούνται με το ακόλουθο Φύλλο Εργασίας:

Φύλλο Εργασίας κοινό για όλες τις ομάδες

1. Δείτε το σχετικό με τα Μακρά Τείχη [βίντεο](#). Εντοπίστε στο κείμενο τους ρηματικούς τύπους με τους οποίους γίνεται η καταγραφή της αναγγελίας της είδησης και των πρώτων αντιδράσεων των ηττημένων μέσα στο στρατόπεδο της Αθήνας, και σημειώστε τους. Ποια συναισθήματα αισθάνεστε ως αναγνώστες;
2. Τα γεγονότα που μελετούμε συνέβησαν το 405 π.Χ. Εβδομήντα πέντε χρόνια πριν, το 480 π.Χ., οι Αθηναίοι είχαν νικήσει τους Πέρσες στη Σαλαμίνα. Με αφορμή αυτή τη νίκη και την οριστική αποχώρηση των Περσών από την Ελλάδα, ο Αισχύλος, ο πρώτος από τους μεγάλους τραγικούς ποιητές, ανεβάζει το 478 π.Χ. την τραγωδία «Πέρσες». Δείτε πώς αναγγέλλεται η είδηση της ήττας των Περσών στην πρωτεύουσά τους, από την [παράσταση των «Περσών»](#) που ανέβηκε το 1999 από το Εθνικό Θέατρο. Συγκρίνετε τις αισθήσεις που σας δημιουργεί το απόσπασμα της παράστασης και το κείμενο του Ξενοφώντα με την αναγγελία της ήττας της Αθήνας. (Ο καθηγητής προβάλλει στον διαδραστικό πίνακα ή με βιντεοπροβολέα, ταυτόχρονα για όλες τις ομάδες, το χρονικό διάστημα μεταξύ 19'24'' και 21'56'').
3. Στην τρίτη παράγραφο του [κειμένου](#) και στις δύο [μεταφράσεις της](#) να εντοπίσετε και να καταγράψετε σε τρεις στήλες (μία για το αρχαίο κείμενο και από μία για τις μεταφράσεις) τις λέξεις που δηλώνουν ψυχικό πάθος. Στη συνέχεια, αναζητήστε στα [ηλεκτρονικά λεξικά](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα τη σημασία των λέξεων αυτών. Τι παρατηρείτε ως προς τη σημασία τους;
Οι απαντήσεις των μαθητών ανακοινώνονται στην ολομέλεια του τμήματος.

Δ' Φάση (4^η-5^η-6^η διδακτική ώρα στο εργαστήριο υπολογιστών)

Οι παρακάτω δραστηριότητες θα υλοποιηθούν ομαδικά τις τρεις επόμενες διδακτικές ώρες, ανάλογα με τον χρόνο που θα έχουν οι μαθητές στη διάθεσή τους:

1. Επισκεφτείτε το υλικό της Πύλης που αναφέρεται στην αφήγηση ως είδος λόγου και μελετήστε το κεφάλαιο [Το οργανωτικό πρότυπο της αφήγησης](#). Προσπαθήστε να εντοπίσετε στο κείμενο του Ξενοφόντα όσα περιλαμβάνει η δομή μιας αφήγησης, σύμφωνα με τη θεωρία που διαβάσατε, και καταγράψτε τα συμπεράσματά σας σε ένα έγγραφο.
2. Σύμφωνα με την άποψη πολλών μελετητών, εάν ο Ξενοφών ζούσε στη σύγχρονη εποχή, θα μπορούσε να είναι ένας επιτυχημένος δημοσιογράφος, γιατί επιλέγει γεγονότα που προσελκύουν την προσοχή των αναγνωστών, τα οποία εκθέτει με συγκεκριμένο τρόπο.

Να συγκρίνετε το κείμενο του Ξενοφόντα με την [είδηση](#) ενός πολέμου της εποχής μας ως προς τον τρόπο καταγραφής των γεγονότων, και να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές.

3. Διαβάστε από τη μετάφραση που σας δίνεται παρακάτω αποσπάσματα από τις «Ιστορίες» του Θουκυδίδη (2.27). Πού αναφέρεται το καθένα από αυτά; Να χαρακτηρίσετε και να σχολιάσετε τη συμπεριφορά και τις ενέργειες των Αθηναίων στα αποσπάσματα του Θουκυδίδη, σε σχέση με τους φόβους τους, όπως αυτοί εκδηλώνονται στο κείμενο του Ξενοφόντα που εξετάσαμε:

Θουκυδίδη, «Ιστορίες» 2.27

Το ίδιο αυτό καλοκαίρι ξετόπισαν (έδιωξαν απ' τον τόπο τους, ξεσπίτωσαν) οι Αθηναίοι τους Αιγινήτες μαζί με τα παιδιά και τις γυναίκες τους, δίνοντας σαν κυριότερη δικαιολογία πως αυτοί, οι Αιγινήτες, φταίνε περισσότερο που βρίσκονται σε πόλεμο. Και αποφάσισαν πως ήταν πιο σίγουρο να κρατούν την Αίγινα, που γειτονεύει με την Πελοπόννησο, με δικούς τους αποίκους που έστειλαν εκεί και σε λίγον καιρό έστειλαν τους νέους αποίκους. Στους

ξετοπισμένους Αιγινήτες έδωσαν οι Λακεδαιμόνιοι τη Θυρέα να την κατοικούν και να νέμονται τα χτήματα [...]. Άλλοι από τους Αιγινήτες καταστάλαξαν λοιπόν εκεί και άλλοι σκορπίστηκαν σε άλλα μέρη της Ελλάδας. (μετάφραση: Έλλης Λαμπρίδη)

Θουκυδίδου, «Ιστορίες» 5.116

Και την ίδια πάνω-κάτω εποχή οι Μήλιοι πάλι κυρίεψαν ένα κομμάτι του γύρω τείχους των Αθηναίων, όπου δεν υπήρχαν πολλοί φρουροί. Αλλά όταν ήρθε αργότερα άλλος στρατός από την Αθήνα, με στρατηγό τον Φιλοκράτη το γιο του Δήμεου, και τους πολιορκούσαν τώρα με όλη τους τη δύναμη, κι έγινε και κάποια προδοσία από μέρος των δικών τους, συνθηκολόγησαν με τους Αθηναίους με τον όρο ν' αποφασίσουν εκείνοι γι' αυτούς. Οι Αθηναίοι λοιπόν σκότωσαν όσους άντρες από την εφηβική ηλικία κι απάνω έπιασαν κι έκαναν δούλους τα παιδιά και τις γυναίκες. Την πολιτεία την κατοικούσαν οι ίδιοι, στέλνοντας αργότερα πεντακόσιους αποίκους δικούς τους. (μετάφραση: Έλλης Λαμπρίδη)

4. Υποστηρίζεται ότι, έτσι όπως καταλήγουν τα πράγματα για τους Αθηναίους, εφαρμόζεται και εδώ η βασική αντίληψη της κοσμοθεωρίας των αρχαίων Ελλήνων που περιγράφεται από το σχήμα:

ύβρις (βίαη, αλαζονική, προσβλητική συμπεριφορά που παραβιάζει τους ηθικούς νόμους) → τίσις (τιμωρία, συντριβή του υβριστή).

Διαβάστε τις δύο τελευταίες παραγράφους [του άρθρου](#) του Μ. Τιβέριου. Το κείμενο καταλήγει ως εξής: «πιστεύω ότι θα ήταν περιττό οποιοδήποτε σχόλιο που θα παρέπεμπε στη σύγχρονη επικαιρότητα». Να αναζητήσετε και να παρουσιάσετε περιπτώσεις σύγχρονων εγκλημάτων πολέμου και την τυχόν τιμωρία των δραστών τους.

5. Υποθέστε ότι είστε ένας από τους ομιλητές στην Εκκλησία του Δήμου που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα μία μέρα μετά την άφιξη της Παράλου.

Διαβάστε τα σχετικά με τα [«Μέρη του ρητορικού λόγου»](#), σελ. 18-20 της εισαγωγής του βιβλίου «Ρητορικά Κείμενα», Β΄ Γενικού Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης. Στη συνέχεια, συνθέστε την ομιλία σας, όπου θα επιχειρηματολογήσετε για την ανάγκη συλλογικής ενεργοποίησης στις κρίσιμες περιστάσεις και θα προτείνετε τις κατάλληλες, κατά τη γνώμη σας, ενέργειες για την αντιμετώπιση της κατάστασης.

6. Διαβάστε το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου «Μετά την ήττα». Προσπαθήστε να ερμηνεύσετε το ποίημα. Παρουσιάστε το ποίημα και την ερμηνεία σας στην τάξη λαμβάνοντας υπόψη το ερώτημα: Πώς αξιοποιεί ο σύγχρονος ποιητής το ιστορικό θέμα της ήττας των Αθηναίων στους Αιγός Ποταμούς και τα όσα ακολούθησαν;

Το ποίημα το έχει μελοποιήσει ο Δήμος Μούτσης και το έχουν τραγουδήσει η Άλκηστις Πρωτογάλη και ο Χρήστος Λεττονός. Συνθέστε διαφάνειες με εικόνες ή βίντεο για να συνοδέψετε το μελοποιημένο ποίημα. Δείτε και το σχετικό [βίντεο](#).

Γιάννης Ρίτσος

Μετά την ήττα

*Ύστερα από την πανωλεθρία των Αθηναίων
στους Αιγός ποταμούς
και λίγο αργότερα
μετά την τελική μας ήττα
Πάνε πια οι ελεύθερες κουβέντες
πάει πια κι η Περικλεία αίγλη
Ήρθε βαριά σιωπή στην αγορά
κι η ασυδοσία των τριάντα τυράννων
Τα πάντα γίνονταν ερήμην μας
-και τα πιο δικά μας -
χωρίς την δυνατότητα μιας έστω τυπικής
διαμαρτυρίας
Στη φωτιά τα χαρτιά και τα βιβλία
Κι η τιμή της πατρίδας στα σκουπίδια
Κι αν γινόταν ποτέ να μας επέτρεπαν*

*να φέρουμε για μάρτυρα
κάποιον παλιό μας φίλο
Αυτός δεν θα δεχότανε από φόβο
μήπως και πάθει τα δικά μας
Με το δίκιο του ο άνθρωπος
Γι' αυτό καλά είναι εδώ
Μπορεί και να αποκτήσουμε
μια νέα επαφή με τη φύση
κοιτώντας πίσω από το σύρμα
ένα κομμάτι θάλασσα
τις πέτρες τα χορτάρια
ή κάποιο σύννεφο στο λιόγεμα
βαθύ βιολετί συγκινημένο
Κι ίσως μια μέρα βρεθεί ένας νέος Κίμωνας
Μυστικά οδηγημένος απ' τον ήλιο τον αετό
να σκάψει και να βρει
τη σιδερένια αιχμή απ' το δόρυ μας
σκουριασμένη λιωμένη κι αυτή
Και να την κουβαλήσει επίσημα
σε πένθιμη δοξαστική πομπή
με μουσική και στεφάνια στην Αθήνα.*

Z. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Οι συνάδελφοι εκπαιδευτικοί που θα εφαρμόσουν αυτή τη διδακτική πρόταση μπορούν, πιστεύω εύκολα, να την προσαρμόσουν στα δεδομένα και τις ανάγκες της τάξης τους.

H. ΚΡΙΤΙΚΗ

—

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βρασιδάς, Χ. & Σ. Ρετάλης. 2005. «Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη υλικού διαδικτυακής μάθησης». Στο *Οι προηγμένες τεχνολογίες διαδικτύου στην υπηρεσία της μάθησης*, επιμ. Σ. Ρετάλης. Αθήνα: Καστανιώτης, 59-77.
- Δημητρακοπούλου, Α. 1998. «Σχεδιάζοντας εκπαιδευτικά λογισμικά - Από τις εμπειρικές προσεγγίσεις στη διεπιστημονική θεώρηση», *Σύγχρονη Εκπαίδευση* 100 & 101, 114-123 & 95-103.
- Kalantzis, M. & B. Cope. 2001. «Πολυγραμματισμοί». Στο *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα*, επιμ. Α.- Φ. Χρηστίδης. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 214-216.
- Κοσσυβάκη, Φ. 2003. *Εναλλακτική Διδακτική. Προτάσεις για τη Μετάβαση από τη Διδακτική του Αντικειμένου στη Διδακτική του Ενεργού Υποκειμένου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κουτσογιάννης, Δ. 2002. «Τεχνολογίες της Πληροφορικής και Επικοινωνίας και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας: Από το εκπαιδευτικό λογισμικό στον κριτικό τεχνολογισμό». Στο *Νοητικά Εργαλεία και Πληροφοριακά Μέσα. Παιδαγωγική Αξιοποίηση της Σύγχρονης Τεχνολογίας για τη Μετεξέλιξη της Εκπαιδευτικής Πρακτικής*, επιμ. Χ. Κυνηγός & Ε. Β. Δημαράκη. Αθήνα: Καστανιώτης, 393-420.
- Κουτσογιάννης, Δ. 2002. «Κριτήρια Επιτυχούς Αξιοποίησης των Νέων Τεχνολογιών στη Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας». Στο *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση. Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή*, Ρόδος 26-29/9/2002, επιμ. Α. Δημητρακοπούλου, τ. Β'. Αθήνα: Καστανιώτης, 160-169.

Κουτσογιάννης, Δ. 2004. «Αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της ελληνικής. Κατακτήσεις του παρόντος και απαιτήσεις του μέλλοντος». Στο *Φιλολογοί στον υπολογιστή*, επιμ. Ε. Μυρογιάννη & Δ. Μαυροσκούφης. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο, 39-47.

Κουτσογιάννης, Δ. 2007. *Πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού νέων εφηβικής ηλικίας και (γλωσσική) εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/ict/teens/index.html [20.11.2012]

Κυνηγός, Χ. 1995. «Η ευκαιρία που δεν πρέπει να χαθεί: Η υπολογιστική τεχνολογία ως εργαλείο έκφρασης και διερεύνησης στη γενική παιδεία». Στο *Ελληνική Εκπαίδευση Προοπτικές Ανασυγκρότησης και Εκσυγχρονισμού*, επιμ. Α. Καζαμίας & Μ. Κασσωτάκης. Αθήνα: Σείριος, 396-416.

ΥΠΕΠΘ - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. 2008. *Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο (Σχολικό έτος 2008-9)*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.